

ISBN: 978-99955-45-42-0
УДК: 657.375:657.6

Датум пријема рада: 10.05.2023.
Датум прихватања рада: 04.10.2023.
Прегледни научни рад

ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ И РЕВИЗОРСКИ РИЗИК-РИЗИЦИ УЗРОКОВАЊА

THE FINANCIAL REPORTING AND ADUIT RISK - RISK OF CAUSATION

Перо Петровић

Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија
pbp954@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8908-6431

Србијанка Стојић

Јавно водопривредно предузеће „Србијаводе“, Београд, Србија
srbijanka.stojic@srbijavode.rs
ORCID: 0000-0002-7456-2079

Анстракт: Пословање јавног сектора неопходно је унапређивати а то доводи до потребе да се буџетској контроли посвећује све већи значај и улога. У сложеном процесу ревизије финансијских извештаја ефикасан концепт ревизијских ризика је један од најзначајнијих и најосетљивијих. Основни циљ ревизије финансијских извештаја је одредити њихову општу исправност у складу са регулативом. Није примарни циљ откривање било које или, чак, свих превара и нетачности у финансијском извештавању. У остварењу овог циља посебну улогу има ревизор оценом ревизијског ризика, али и добрим познавањем проблема узроковања. Правилно одређивање ревизијског ризика и ризика узроковања (α и β ризика) је неопходно јер утиче на степен ангажовања ревизора. То посебно долази до изражаја кад се ревизија обавља узроковањем.

Кључне ријечи: финансијско извештавање, ревизорски ризик, буџетска контрола, узроковање

JEL класификација: G18, H12

Abstract: The business of the public sector is necessary to improve and to bring out the need for budgetary control to increase its significance and role. In the complex

process of auditing financial statements, the effective concept of audit risks is one of the most significant and sensitive. The main objective of auditing financial statements is to determine their general correctness in accordance with regulations. The primary goal is not to detect any or even all fraud and inaccuracies in financial reporting. In the achievement of this goal, the auditor has a special role with the audit risk assessment, but also with a good knowledge of the problems caused. Correct determination of audit risk and causality risk (α and β risk) is necessary because it affects the degree of engagement of the auditor. This comes to the fore especially when the audit is performed by reason.

Key Words: financial reporting, audit risk, budget control, causation

JEL classification: G18, H12

1. УВОД

Унапређење јавног сектора представља сталну потребу а из тога произилази конкретна потреба перманентне буџетске контроле. За стабилност једног друштва и државе односно за ефикасно и законито функционисање јавног сектора, од посебног значаја је исправно функционисање буџетског система државе и постојање одговарајуће буџетске контроле. Савремени системи и устројства буџетске контроле, односно деле се у три вида, односно на три основне групе: (1) интерну ревизију у чистом облику; (2) свеобухватну екстерну ревизију, и (3) парламентарно – политичку контролу;

Посебан значај и место има спољна или екстерна контрола којом се сагледава располагање јавним финансијама и државном имовином.

Основни циљ овог кратког прегледног рада је да на примеру узроковања, приликом израде финансијског извештаја, унапреди квалитет финансијског извештавања те да се ревизорски ризик, на тај начин, сведе на најмању могућу меру. У овом кратком истраживању примењена је уобичајена методологија као и у сваком презентирању студије случаја.

Рад је компонован из неколико сегмената: преглед коришћеног аналитичког материјала и метода истраживања, прецизније дефинисање ревизорског извештаја. Ова кратка истраживања имају за циљ да понуде иновирани приступ финансијском извештавању и његовом бољем разумевању са аспекта примене система узроковања

2. МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДЕ

2.1. Примењене методе

Комплексна ревизија је систематичан процес објективног прикупљања и испитивања доказа о економским активностима и догађајима са циљем утврђивања степена њихове усклађености са унапред постављеним критеријумима. Стога су у разматрању опредељеног предмета истраживања,

сходно циљу рада, коришћене су следеће методе истраживања: методе анализе и синтезе (јер се рад заснива на кључним стратешким документима и програмима и научним фундаменталним истраживањима) у условима опште кризе изазане пандемијом. Потом, коришћена је релевантна стручна литература у званичним документима и публикацијама, па је било неопходно извршити адекватну селекцију, обраду и анализу релевантне теоријске грађе и резултата претходних истраживања у овој комплексној области.

Такође коришћен је метод компарације и аналогije, у усмеравању научних истраживања у домену финансијског извештавања, ревизијског ризика и ризика узроковања. Значајна је била и примена метода дескрипције у смислу описа стања и мера у кризној ситуацији и предвиђања будућих праваца истраживања у домену финансијског извештавања. Резултат је извештавање заинтересованим странама. С обзиром на полазну хипотезу (тражење најефикаснијег модела финансијског извештавања са аспекта ревизорског ризика и начина доношења одлука путем узроковања) примењен је метод верификације научних сазнања у моделирању доношења ревизорских одлука а у контексту финансијског извештавања. У раду се посматрају и ризици узроковања и упоређују ревизорске одлуке из ранијег периода. Примена одговарајуће методологије ревизије је, најчешће условљена специфичностима корисника буџетских средстава као и спремности преузимања ризика за изражено мишљење о реалности и објективности финансијских извештаја.

2. 2. Дефинисање ревизорског извештаја

Ревизија финансијских извештаја, по правилу, се обавља периодично и представља поступак независног испитивања реалности и објективности финансијских поступака, односно извештаја. Ревизија се спроводи у складу са Међународним ревизорским стандардима, а који захтевају да се свака појединачна ревизија обавља на начин који омогућава да ревизор има прихватљиво уверење о томе да су финансијски извештаји састављени без значајнијих и уочљивијих грешака. То значи да прихватљиво уверење, и поред позитивног мишљења, може да садржи и одређени ниво ризика у смислу да представљени финансијски извештаји нису реални и објективни. Доношење пословних одлука од стране управе јавних предузећа треба сагледавати као могућност побољшања корпоративног управљања (Петровић, Стојић, 2020, стр.95).

У комплексном поступку ревизије финансијских извештаја од изузетног је значаја процена озбиљности и нивоа ризика ревизије који се разматрају у поступку планирања интегралног процеса ревизије. Сам поступак ревизије јавног сектора реализује се у складу са актуелним прописима конкретне земље, а у складу са опште прихваћеним стандардима ревизије јавног сектора. У многим земљама се примењују Међународни стандарди врховних ревизорских институција (INTOSAI).

Слика бр.1 Шематски приказ процеса ревизије финансијских извештаја

Извор: Машковић, Д., 2017, Ревизорски ризик и ризици узроковања, ICDQM-2017, Међународна DQM конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“, 29-30 јун, 2017.

Ревизорски, екстерни или интерни, финансијски извештај може се креирати на више начина у зависности коме коме, када и где се презентира, односно коме је намењен.

У савременим условима најприхватљивији је приступ у коме се примењује узроковање.

3. РЕВИЗОРСКИ РИЗИК

Приликом процене ризика и одговора на процењене ризике неопходно је да се субјекти придржавају Међународних ревизорских стандарда (табела бр.1)

Табела бр.1 Структура Међународних ревизорских стандарда

Општи принципи и одговорност	Процена ризика и одговори на процењене ризике	Докази у ревизији	Коришћење радом других	Закључци ревизије и извештаји	Специјализоване облааси

Извор: INTOSAI, www.dri.rs/objavljeni-issai-standardi (25.03.2023)

Ревизијски ризик овлашћени ревизор може контролисати поступцима тестирања.

Ревизорски ризик (РР) представља ризик да ревизор може погрешити код формирања мишљења значајно погрешним финансијским извештајима. Његове три компоненте су следеће (Андрић, 2012, стр.34):

- (1) Инхерентног ризика (ИР) – ризик да је својствено за финансијске извештаје да у себи садрже грешке и неправилности,
- (2) Контролног ризика – (КР) - ризик да систем интерних контрола неће спречити или уочити значајну грешку која се може догодити,
- (3) Ризика неоткривања (детекције) – (РН) – ризик да ревизор неће открити значајну грешку која постоји у финансијским извештајима;

Математички ревизијски ризик (РР) у тим ситуацијама биће изражен овако:

$$PP = IR * KR * RN$$

Прихватљив ревизијски ризик (ПрРР) се израчунава укључивањем планираног ревизијског ризика неоткривања (ПИРН) у претходној релацији уместо ризика неоткривања (РН):

$$PrPP = IR * KR * PIRN$$

Где је:

ПИРН – планирани ревизијски ризик неоткривања, који се једноставно израчунава из претходне релације и биће:

$$PIRN = PrPP / IR * KR$$

Унапред планирани ревизијски ризик, по правилу, утиче на обимност ревизије, односно унапред дефинисани степен поверења у ревизијски извештај. По правилу ревизор обавља квалитативну, али и квантитативну процену нивоа поузданости.

Укупни процес ревизије и поверење у ревизорски извештај ослања се управо на ревизијском ризику. Овај ризик је обрнуто пропорционалан са нивоом поузданости доказа који се користе у ревизорском редовном извештају. Дакле, уколико се жели висока поузданост доказа, онда је мањи ревизијски ризик и обрнуто.

Врсте ревизијских доказа (табела бр.2) могу бити смернице у одређивању нивоа поузданости. Међутим, у сваком појединачном случају ревизор доноси дефинитиван суд о томе која врста ревизијског доказа се сматра за највећи ниво поузданости.

Табела бр.2 Хијерархија поузданости ревизијских доказа

Ниво поузданости	Ниво поузданости	Врста доказа као основ процене
Квалитативни	Квантитативни	
Велики	0,25	Физичка провера, понављање извођења
Умерени	0,10	Документација, конфирмација, аналитички поступци
Мали	0,01	Упитници, посматрање

Извор: Машковић, Д., 2017, Ревизорски ризик и ризици узрокавања, ICDQM-2017, Међународна DQM конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“, 29-30 јун, 2017.

Процесом по овом облику контроле онемогућава се злоупотреба државних средстава а с друге стране се подиже степен поверења грађана у функционисање јавног сектора.

Ефекти односно резултати проистекли из екстерне ревизије, који се презентирају у облику финансијског извештаја, имају већи или мањи ниво поверења у те налазе, а то се вреднује применом процене ревизорског ризика. Основна подела ревизија јавног сектора према међународним стандардима (ИНТОСАИ) је подела ревизије: (а) правилности – ревизија финансијске тачности, и (б) успешности, ревизија учинака – економичности, ефикасности и ефективности – ревизија бројних перформанси и могућности које се могу применити у пракси.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА– МОДЕЛ РЕВИЗИЈСКОГ РИЗИКА

Резултати истраживања су дати врло сажето на основу презентираног и третираног узорка.

Наиме, одлуке ревизора се ослањају на резултатима узорка и у тој ситуацији постоје незаобилазни ризици узорка да ће се при доношења одлуке направити погрешку.

За контролу и управљање ризиком неоткривања (РН) одговоран је ревизор по основу изабране методологије односно начина обављања ревизије. Уколико обавља ревизију узрокавањем могуће су ове опције (Машковић, 2017, стр.342):

- ризик узрокавања који се може посматрати као део ризика неоткривања,
- ризик ван узорка, а који је део ризика неоткривања и нема везе са узрокавањем (неадекватни ревизијски поступци, неоткривање постојећих грешака као и погрешна интерпретација резултата ревизије). Ризик узрокавања је повезан за репрезентативност узорка јер је проистекао из закључка ревизора, а он је по основу узорка другачији у односу на 100% обухватања. Уобичајено, ризик узрокавања се јавља и код тестова контроле

и код доказних тестова. У већини случајева ризици погрешног прихватања (погрешног одбацивања на основу узорка) не могу се уклонити али се могу адекватним статистичким методама контролисати и сводити на најмању могућу меру. Осим тога овај ризик се може смањити правилним избором јединица у узорак (одабиром случајног узорка). Из процеса доношења одлуке узроковања јављају се два основна облика ризика:

(1) ризик грешке прве врсте – α = ризик значајности теста

- ризик погрешног одбацивања истините нулте хипотезе (да су рачуноводствени подаци сасвим тачни и веродостојни);
- Овај ризик неоткривања (детекцијски) се изједначава са ризиком грешке бр.1 и врсте α , те представља умножак ризика бројних, примењених аналитичких поступака (Lind, Marchaal, Wathen, 2016, str.280).

(2) ризик грешке друге врсте – β = ризик погрешног прихватања

- на основу узорка се прихвата тачност, иако се у рачуноводственим подацима присутне значајне нетачности;
- овај ризик је повезан са осталим врстама ревизијског ризика при доказним тестовима који су спроведени;

Дефинише се, углавном у пракси квалитетног приступа извештавању, да су ризици α односно β , заправо ризици неоткривања. На пример, ризик који се односи на право – ризици неоткривања.

С друге стране, на пример ризик β (ризик погрешног прихватања) представља најважнију компоненту ризика ревизије која се обавља узроковањем и битно утиче на ревизијску ефикасност. Управо, констатован ризик грешке α нема утицаја на ваљаност ревизијски констатованих закључака и представља саставни део степена поузданости.

Постављена, почетна хипотеза се може прихватити (усвојити) или не прихватити односно одбацити. Стога изнешена претпоставка, која се формулише у виду нулте хипотезе може бити тачна или нетачна. Међутим, информација из случајног узорка је сагласна са овом претпоставком или јој противуречи. Користећи добијене резултате истраживања могу се изродити следеће одлуке (Машковић, 2017, стр.343):

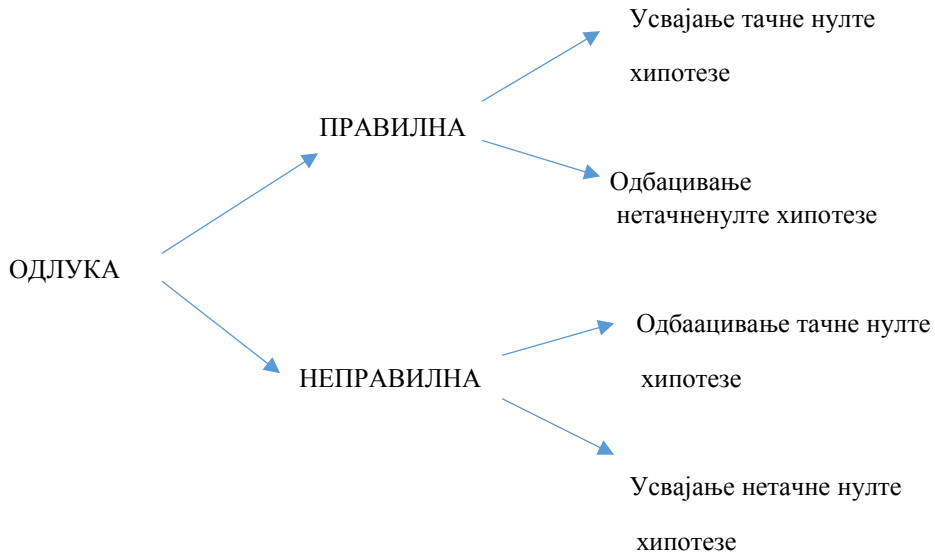
(1) правилне (исправне) одлуке:

- усвајање тачне хипотезе
- одбацивање нетачне хипотезе;

(2) неправилне одлуке (грешке)

- одбацивање тачне хипотезе, и
- усвајање нетачне хипотезе. (Букадиновић, 19811, стр.45)

Слика бр.2 Доношење одлука о хипотези

Извор: Вукадиновић, 2018, стр.3.

У ситуацијама која се заснивају на статистичким елементима бира се онај тест по основу кога се могу обезбедити најмање грешке прве и друге врсте. Да би се то постигло треба се руководити комплементарном вероватноћом која се назива моћ или јачина теста (γ , односно $\gamma = 1 - \beta$). У конкретним случајевима вероватноћу да се не направи грешка друге врсте назива се моћ теста са γ симболом. То значи да је моћ теста она вероватноћа која омогућава да се не прихвати погрешна нулта хипотеза. У теоретској статистици се налази одговор који тест има већу јачину у односу на почетни став. Вероватноћа да се учини грешка друге врсте (γ) се повећава у случају да је вероватноћа грешке друге врсте (β) мања. Може се закључити да је најпогоднији онај тест који за фиксни ниво ризика α има највећу јачину (Lind, Marchal, Wathen, 2016, стр.343). Приликом испитивања разлике између претпостављене вредности параметара популације и вреднованог нивоа, у узорку, полази од претпоставке да су те разлике случајне, односно настале под утицајем случајних фактора. То значи да је нулта хипотеза неистинита, односно погрешно постављена. Поређење са интерном ревизијом се налази у редовним и ванредним ревизијама (Протић, Петровић, Стојић, стр.54).

Исказана разлика, под дејством случајних фактора, до одређених граница је допуштена и мери се стандардном грешком оцене. Значајне разлике које су настале под утицајем системских фактора прелазе ове границе. Посебан циљ је да укупан ризик ревизије буде на што нижем нивоу. Ризик грешке прве врсте (ниво значајности теста) α бира се произвољно и унапред. При томе се, најчешће, узимају следеће вредности (Машковић, 2017, стр.344):

- (1) $\alpha = 0.05$ а то значи да је 5% могућности да се донесе погрешан закључак и одбаци истинита нулта хипотеза, или
- (2) $\alpha = 0.01$ што значи 1% могућности да се донесе погрешан закључак и одбаци истинита нулта хипотеза.

Коефицијент поузданости $(1-\alpha)$ представља вероватноћу прихватања (неодбацивања) истините нулте хипотезе (Levine, Krehbiel, Berenson, 2022, str.2). Укупни ризици узроковања α и β могу често давати погрешну слику о достављеним финансијским извештајима. У ситуацијама кад се тестира ревизорска хипотеза, при доказаном тесту – величина узорка је повезана са ризицима узроковања α и β , али и са величином максималне грешке која се толерише и величином прихватљиве прецизности. Ревизор има одлучујућу улогу при одређивању материјалне значајности и ризика. Дакле, ревизор одеђује величину највеће грешке која се толерише. Он спроводи тестове доказа да је стварна грешка у популацији мања од грешке толеранције.

ЗАКЉУЧАК

У савременим условима степен ангажовања ревизора зависи од правилног одређивања ревизорског ризика и ризика узроковања (α и β) и то се третира као неопходна полазна позиција. Правилно одређивање посебно долази до изражаја када се процес ревизије одвија узроковањем. У пракси постоји инверзна веза између степена ризика и потребног интезитета ангажовања ревизора. То значи да низак ниво ризика захтева виши ниво ангажовања у ревизорском раду, и обрнуто. Укупан ревизорски ризик је компонован од инхерентног ризика, контролног ризика и ризика неоткривања, који се јавља код тестова контроле и доказних тестова. Уколико се ревизија обавља узроковањем јављају се статистички ризици типа α и β , а који су саставни део укупних ризика неоткривања. Стога, треба посветити нарочиту пажњу ризику β јер он изразито утиче на ниво ревизијске ефикасности. Значајно је да при томе треба имати у виду да је ризик неоткривања резултат односа укупног ризика ревизије и умношка инхерентног и контролног ризика. У ситуацијама када се ревизија обавља узроковањем, онда се ризик неоткривања састоји из ризика аналитичких поступака (α) и ризика тестирања салда, односно ризика погрешног прихватања (β). Упоређујући ова два типа ризика констатује се да постоји обрнуто пропорционални однос између α и β ризика. Међутим, постоји такав однос α и β ризика са инхерентним ризиком, контролним ризиком и α ризиком, односно ризиком аналитичких поступака.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Андрић, М., 2012, Ревизија рачуноводствених извештаја, Економски факултет, Суботица, стр.34.
- [2] Машковић, Д., 2017, Ревизорски ризик и ризици узроковања, ICDQM-2017, Међународна DQM конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“, 29-30 јун, 2017.

- [3] Ђорђевић, В., 2013, Статистика у економији, Економски факултет, Ниш.
- [4] Levine, D.M., Krehbiel, C.T., Berenson, L.M., 2022, Business statistics, Prentice Hall, U.S.R., New Jersey, US.
- [5] Lind, A.D., Marchal, W.G., Wathen, S.A., 2016, Basic statistics for business&economics, Mc Graw Hill international edition, New York, USA.
- [6] Вукадиновић, С., 1981, Елементи теорије вероватноће и математичке статистике, Дата Прес, Београд.
- [7] Петровић, П., Стојић, С., 2020, Одлучивање и ревизија у јавним предузећима, Ревизор, Београд, стр.95.
- [8] Протић, М., Петровић, П., Стојић, С., 2022, Место, улога и значај агилне интерне ревизије, Зборник радова, Еконбиз 2022, Факултет за пословну економију, Бијељина, БиХ, стр.132-142.
- [9] Станишић, М., 2009, Ревизија, Универзитет Сингидунум, Београд.

SUMMARY

The paper explains the role and importance of the audit and sampling risks. In the era of information technology, it is necessary to develop controlling risk and sampling risk in the financial report. Improvement of the public sector created a considerable need to pay special attention on budgetary controls. The concept of audit risk is one of the most important in the process of auditing financial statements. In a situation where the auditors' decisions are made by sampling, there are sampling risks which can be reduced, but not eliminated. The objective of the audit of the financial statements is to determine their overall accuracy, but not detect any or all fraud and inaccuracies. A special role has the auditor with his assessment of audit risk, in achieving this, but also with a good knowledge of the problems of sampling. It is necessary to point out that budget control and audit risk require continuous education and training to promote this social skill that is not used enough regardless of the huge impact it produces.

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License